

Erken Çocukluk Dönemi Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Şekillenmesinde Aile Tipi, Kardeş ve Arkadaşların Rolü¹ Tuğba ÖZÇELİK², Mine KOYUNCU ŞAHİN³

Öz

Erken çocukluk döneminde çocuğun toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmesinde birçok unsur etkili olmaktadır. Bunlar, aile, kardeş, akranlar, okul, kitaplar, şarkılar, filmler ve medyadır. Bu etkenlerden aile ve aileyi oluşturan bireyler çocuğun hayatında ilk karşılaştığı kişiler olarak önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda bu makalede erken çocukluk döneminde, aile, aile tipi ve aile içindeki kardeş faktörünün etkisinin yanı sıra çocuğun sosyalleşmesine bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerinde etkisi olduğu düşünülen arkadaş faktörü de alanyazın kapsamında genel bir çerçevede ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çocuklar model alarak öğrenmeyi gerçekleştirdikleri için ailenin bu konuda doğru bir model olması beklenmektedir. Çocuklara doğru bir model olması için de ebeveynlere, cinsiyet rollerinin oluşumu ile ilgili konferans, eğitim, seminer gibi etkinlikler düzenlenerek bu konuda farkındalık oluşturmalarına yardımcı olunabilir. Ebeveynlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin konularda farkındalık kazanması ve eğitim almaları, aile içi eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmesinde, kardeşler arası ilişkilerde, arkadaşlarla olan ilişkilerin yapılandırılmasında, çocukların sağlıklı bir cinsel kimlik ve geleneksel olmayan cinsiyet rollerini oluşturmalarında başarılı olmalarını sağlayacaktır. Bu çalışma derleme niteliğinde bir çalışmadır. Araştırmanın yönteminde alanyazın taraması kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Erken Çocukluk Dönemi, Toplumsal Cinsiyet Roller, Kardeşler, Arkadaşlar, Aile

The Role of Family Type, Siblings and Friends in Shaping Gender Roles in Early Childhood

Abstract

In the early childhood period, many factors are effective in the learning of the child's gender roles. These are family, siblings, peers, school, books, songs, films and media. Among these factors, the family and the individuals that make up the family gain importance as the first people that the child encounters in his life. In this direction, in this article, the effect of family, family type and sibling factor in the family in early childhood, as well as the friend factor, which is thought to have an effect on gender roles depending on the socialization of the child, has been tried to be revealed in a general framework within the scope of the literature. Since children learn by modelling, the family is expected to be the right model in this regard. In order to be a correct model for children, parents can be helped to raise awareness on this issue by organizing events such as conferences, trainings and seminars on the formation of gender roles. Raising awareness and training of parents on these issues will enable them to be successful in adopting an egalitarian approach within the family, in relations between siblings, in structuring relationships with friends, and in forming a healthy sexual identity and non-traditional gender roles for children. This study is a compilation study. Literature review was used in the research method.

Keywords: Early Childhood, Gender Roles, Siblings, Friends, Family

Gönderim Tarihi (Received): 29.03.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 08.05.2023

¹ Derleme Makale: Bu çalışma Etik Kurul İzin Belgesini gerektirmemektedir.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, tugbaozelik365@gmail.com, ORCID No 0000-0002-8291-6826

³ Dr. Öğretim Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, mine_kync@hotmail.com, ORCID No 0000-0001-9626-6134

Giriş

İnsan gelişiminin her evresinde önemli olan cinsiyet, doğum öncesi dönemden başlayarak hem bireyin hem de çevresinde bulunan bireylerin duygu ve düşüncelerini, güdülerini ve seçimlerini belirleyen bir faktördür (Aydilek Çiftçi & Özgün, 2011). Toplumsal cinsiyet (gender) ise "Toplumun ve kültürün kadın ya da erkek olmaya yüklediği anlam ve beklentilerdir" (Dökmen, 2009). Cinsiyetin doğuştan geldiği; toplumsal cinsiyetin ise sonradan oluşturulduğu söylenebilir.

Toplumda bulunan farklı yaşam alanları gereği birden fazla ve farklı rollerimiz bulunmaktadır. Bu farklı roller kadın ve erkeklere verildiğinde ise toplumsal cinsiyet rolleri adını almaktadır (Gönenç, Topuz, Sezer, Yılmaz & Duman, 2018). Toplumun kadınlara ve erkeklere biçtiği rollere dayalı olarak, kadınların ev işleriyle ve çocuk bakımıyla ilgilenmeleri beklenirken, erkeklerin ise evde karar mercii görülerek onların güçlü, otoriter, cesur ve rekabetçi olmaları beklenir (Bhasin, 2003; Bora, 2012; Günindi Ersöz, 2016). Toplumun en küçük yapı birimi olarak bilinen ailenin bu durumdan etkilenmesi söz konusudur. Nitekim cinsiyetin doğumdan ergenliğe kadar olan sosyal rolü, ailede yavaş yavaş tanımlanır. Çocuklar iki yaşında kendi cinsiyetlerini anlamaya başlamasına rağmen kadın ve erkeği de birbirinden ayırt edebilirler. Çocuklarda bu farkındalığın oluşmasında, ailesinde ve çevresinde bulunan kişilerin kadın ve erkek cinsiyetine farklı davranması etkindir. Böylece çocuklar 18-20. aylarında kız erkek ayırımı yapmaya başlarlar. Bu nedenle, bu dönemin başında çocuklar kendi cinsiyetleri ile diğerlerinin cinsiyetleri arasındaki farkları tanımayı öğrenirler. Bu da çocukların toplum tarafından biçilen sosyal rolleri kabullenmeye başlamasını sağlar (Dökmen, 2014; Alkan Ersoy, 2015; Dicle, 2016).

Okul öncesi dönemi, çocukların fiziksel, psikomotor, sosyo-duygusal, zihinsel ve dil gelişimleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Çocuğun bu dönemdeki deneyimleri, daha sonra sahip olacağı ve hayata hazırlayacağı becerilerin temelini oluşturur (Köseler, 2009). Bu yıllarda oluşan toplumsal cinsiyete dayalı yargılar çocukların gelecekteki yaşamına da etki edecektir (Shaffer & Kipp, 2010). Aile ve çevre, çocuğa bir takım roller ve kurallar sunar. Bu rol ve kurallar çocuğun cinsiyetine uygun olarak sunulmaktadır. Burada her ne kadar temel rol aileye düşse de akranlar, TV, medya, kitaplar gibi pek çok faktör çocuğun cinsiyet rol ve davranışların şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmada aile, aile içindeki kardeş faktörünün etkisi ve çocuğun sosyalleşmesine bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerinde etkisi olduğu düşünülen arkadaş faktörü de alanyazın kapsamında incelenecektir.

Yöntem

Bu çalışma derleme niteliğinde bir çalışmadır. Araştırmanın yönteminde alanyazın taraması kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumundan bahseden yazılı materyallerin hepsi incelenmeye çalışılmıştır. Bunlardan aile, kardeş ve arkadaşların üzerinde duran bilimsel yazılar temel alınarak alanyazın taraması tamamlanmaya çalışılmıştır. Tarama kapsamında google akademik, WoS, Eric, Scopus ve EBSCO veri tabanları kullanılmıştır. Anahtar kelimeler olarak ise "toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumu", "toplumsal cinsiyet rolleri ve aile tipi", "toplumsal cinsiyet rolleri ve kardeşler", "toplumsal cinsiyet rolleri ve arkadaşlar" tercih edilmiştir. Bu çalışmadaki verilerin toplanmasında insanlardan yararlanılmadığı için etik kurul izni alınmasına gerek duyulmamıştır.

Sosyal Öğrenme ve Ekolojik Kuram Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet

Çocuğun ailesinde aynı veya diğer cinsiyetten kardeşlerinin varlığı, çocuk için rol model olduğundan sosyal öğrenme kuramı bu anlamda ön plana çıkmaktadır. Bandura sosyal öğrenme kuramında insanları, hayatlarının gidişatında aktif katılımcı olarak nitelendirmektedir. Nitekim birey çevresinde olanları sadece seyretmekle yetinmeyip; duyuşsal, motor ve beyin sistemlerini bir amaç doğrultusunda hayatına yön vermek için kullanmaktadır (Bandura, 1999). Dolayısıyla birey çevresinden bağımsız değildir. Çevresinde olan bitenler bireyi sosyal hayatında etkilemektedir.

Sosyal öğrenme kuramı, öğrenme sürecini edimsel koşullanma, taklit ve model alma olarak ele almaktadır. Edimsel koşullanmada, çocukların cinsiyet rollerini öğrenmelerinde ödül-ceza yöntemi üzerinde durulmaktadır. Buna örnek verilecek olursa, annesine yemek yaparken yardım eden kız çocuğu annesinden olumlu dönüt aldığı anda çocuğun bu davranışı yapma olasılığı artacaktır. Diğer taraftan erkek çocuğun pembe renkte kıyafet giydiğini gören babanın erkekler pembe giymez şeklinde verdiği olumsuz dönüt ise bu davranışın tekrarlanmasını engellemektedir. Uygulanan bu ödül-ceza yöntemi davranışların pekiştirilerek kalıcı hale gelmesine sebebiyet verebilmektedir. Sosyal öğrenme kuramının ele aldığı diğer bir öğrenme süreci ise model alma ve taklittir. Bu öğrenme sürecine göre çocuklar çevresinde bulunan kişilerden beğendiği veya hoşuna giden davranışları model alarak, taklit ederek öğrenmektedir (Yaşın Dökmen, 2018). Bu kuram çocuğun, gözlemlerine dayanarak bireyleri taklit etmesi ve bunun sonucunda yeni davranışları öğrenmesi ve aynı zamanda cinsel rollere ait bilgileri de öğrendiği görüşüne sahiptir. Nitekim erkek çocukları aile içinde babalarını rol model alırken, kız çocukları ise anneleri rol model alır ve taklit aracılığıyla cinsel davranışları da öğrenmiş olurlar (San Bayhan & Artan, 2011).

Bu araştırmada incelenen aile, kardeş ve akranlar çocuğa en temel ve en yakın sistem olan mikrosistem içinde olduğundan Ekolojik Kuram'ın cinsiyet rollerinin kazanımında incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Çevresel etkenlerin önemli olduğunu öne süren Ekolojik Kuram Uri Bronfenbrenner'a aittir. Bu kuram çocuğun gelişim sürecinde etkili olan çevreyi (mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistem) beş çevresel sistem olarak ele almıştır (Bronfenbrenner, 2005, akt. Berk, 2013). Çemberin en iç halkasını oluşturan mikrosistem, bireyin birincil elden deneyim yaşadığı ortamdır. Bu ortamda çocuğun ailesi, arkadaşları, okulu, yaşadığı sokak ve mahalle gibi öğeler bulunmaktadır ve bu öğelerle çocuk etkileşim halindedir. Çocuk bu sistemde aktif katılımcı olduğu için bu ortamın yapılandırılmasında da etkin rol oynamaktadır. İkinci bir sistem olan mezosistem ise mikrosistemler arasındaki ilişkileri ve bağlantıları içermektedir. Diğer bir sistem olan ekzosistem çocuğun birincil elden içinde bulunmadığı ancak çocuğun içerisinde olduğu çevreyi etkileyen sosyal bir ortamdır (Berk, 2013). Makrosistem ise çocukların içerisinde buldukları toplumun gelenek ve göreneklerini, değerlerini içeren bir sistemdir. Son sistem olan kronosistem ise sosyotarihsel koşulların, yaşam süresince geçirdiği dönüşümlerin ve çevresel olayların nasıl bir örüntü içinde gerçekleştiğini içeren bir sistem olarak geçmektedir (Santrock, 2012).

Buradan hareketle çocuğun cinsiyet rollerin kazanımında öne çıkan sistemin daha çok mikrosistem olduğu görülmekle birlikte aslında tüm sistemlerin bu anlamda etkili olduğu söylenebilir. Çocuk bu sistemde birincil elden deneyim yaşamaktadır ve bu sistemde yer alan aile, kardeşler ve akranlarla etkileşim içerisinde. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşması konusunda Ekolojik Kuram'dan hareketle aile, aile tipi, kardeşler ve arkadaşların etkisi, ayrı başlıklar altında incelenecektir.

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Öğrenilmesinde Ailenin Önemi

Sosyalleşmenin ilk öğrenildiği yer ailedir. Aile çocuğunu toplumsal beklentilere göre yetiştirme eğilimindedir (Çelik, 2008). Toplum olarak daha çok ataerkil egemenliğinin olduğu Türkiye de aile reisi olarak erkekler görülmektedir. Kadınlar ise ev işleri ile ilgili durumlarda birincil sorumluluk sahibi olarak görülmektedir (Kağncıoğlu, 2017). Ailelerin cinsiyet beklentisi içinde oldukları bilinmekle birlikte aile, çocuğun cinsiyetine uygun davranmasını isteyerek, çocuğun bazı kalıp yargıları geliştirmesine neden olabilmektedir. Bu durum ise aile içinde çocukların cinsiyetlerine göre ayrılmasına ve ayrımcılık yapılmasına sebep olmaktadır (Ünser, 2019). Nitekim Binbaşıoğlu (1998) araştırmasında ailelerin, yiyecek ve kıyafet tercihi, oyuncak alımı gibi durumlarda kız çocuklarına erkek çocuklarına oranla daha çok özen gösterdiklerini belirlemiştir. Benzer şekilde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (2011) araştırma sonuçlarında, erkek ve kız çocuklarının evdeki sorumluluklarının aile tarafından eşit olarak paylaştırılmadığı, kız çocuklarına daha fazla sorumluluk verildiği yer almaktadır.

Aile içinde çocuklar kendi cinsiyetinden olan kişilerin davranışlarını daha çok önemsemektedirler. Aile içinde annelerin rol ve davranışlarını daha çok kız çocukları model alırken; babalarının rol ve davranışlarını ise daha çok erkek çocuklar model almaktadır. Aynı zamanda çocuğun cinsel kimliğini benimsemesinde de anne babasıyla kurduğu ilişki de önem kazanmaktadır. Böylece okul öncesi dönem çocuğunun bu dönemde kendi hem cinsindeki ebeveyni model alıp büyüdüğü söylenebilir (Yelken,

1996). Bu sayede ebeveynlerde var olan toplumsal cinsiyet rolleri, aile içinde çocuğa aktarılmaktadır (Sabuncuoğlu, 2006). Cinsiyet rollerinin aktarımı, daha çocuk doğmadan başlamaktadır. Daha çocuk anne karnında iken; ebeveynlerin çocukla bağ kurma ve yakınlık hissiyatı da çocuğun cinsiyetine göre değişebilmektedir (Çoşgun, 2012). Aile bireyleri kadar ailenin çevresindeki kişilerin de çocuğun cinsiyetini bir an önce öğrenmek istedikleri vurgulanmaktadır. Bunun sonucunda çocuğa cinsiyete dayalı kıyafet, hediye ve eşya alma sürecine girilmektedir. İsim seçme sürecinde de yine cinsiyet farklılığını belirleyecek isimler tercih edilmektedir. Ebeveynler, erkek çocuklarını çevik, sağlam ve kararlı, kızlarını ise nazik ve duyarlı olarak tanımlama eğilimindedirler. Örneğin oğlunun makası kullanmasına, caddeyi geçmesine ya da tek başına bir arkadaşına gitmesine izin veren bir aile, aynı yaştaki kızının bunları yapabilmesi için daha büyümesi gerektiğini düşünebilir (Lindsey, 1990). Bu durum çok küçük yaşlardan itibaren kız ve erkek çocukları arasında toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yaşandığını gözler önüne sermektedir.

Ebeveynlerin çocuklarına olan davranışları da cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Anneler kız çocuklarıyla daha fazla tensel temasta bulunup ilgilenirken; erkek çocuklarıyla kız çocuklarıyla kurdukları tensel temas kadar temas kurmamakta ve erkek çocuklarını daha bağımsız ve özerk olmaları yönünde desteklemektedirler. Bununla birlikte evdeki sorumluluklarda da farklı yaklaşım söz konusudur. Ebeveynler, fiziksel olarak güç isteyen işleri erkek çocuklarının yapmasını beklerken; mutfaktaki işleri de kız çocuklarının yapmasını istemektedirler. Kız çocuklarının eve geç gelmesi bir sorun teşkil ederken; erkek çocuklarının eve geç gelmesi sorun teşkil etmemektedir. Dolayısıyla kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla ailede daha kontrollü bir şekilde yetiştirildiği görülmektedir (Coşgun, 2002).

Çocukların cinsiyete özgü rolleri edinmesinde anne ve babanın toplumsal hayatta edinmiş olduğu roller de önem kazanmaktadır. Örneğin; çocuk annesini, iş hayatından yoksun bir şekilde sürekli evde ev işleri yaparken, çocuk bakarken, babasına yemek hazırlarken görmektedir. Bu gibi durumlar çocuğun kadın rolüne dair geleneksel bir algı oluşturmaya sebep olabilirken; babasını ise iş yaşamında görmesi, babasını karar mercii olarak görmesi de erkek rolüne ilişkin ataerkil yapıyı destekleyen bir algı oluşturmaktadır. Bu durum ise kadın rolünün erkek rolüne göre arka planda kalmasına sebebiyet vermektedir. Çocuklar aile içinde edindikleri toplumsal cinsiyet rollerini sosyal hayatlarına aktarmaktadırlar (Alisbah Tuskan, 2012).

Aile içinde geleneksel rollere şahit olarak büyümüş çocukların da ileride kendi hayatlarında benzer deneyimlere sahip olabilecekleri düşünülebilir. Bu durum cinsiyete dayalı eşitsizliklerin aile yoluyla aktarımı demek olup; bu rollerin benimsenmesinin, sosyal hayatın pek çok alanını etkileyebileceği söylenebilir. Çünkü Başçı'ya (2016) göre sosyalleşme sürecinde ilk olarak aile etkili olmakla birlikte çocuğun sosyal kimlik kazanmasında ve sosyalleşmeye bağlı olarak toplumsal cinsiyete ilişkin rolleri kazanmasında da aile etkin rol oynamaktadır. Bununla birlikte ailenin yapısı veya tipinin de bu rollerin kazanımında önemli olduğu düşünülmektedir.

Aile Tipi ve Toplumsal Cinsiyet

Toplumda değerlerin diğer nesillere aktarılmasında önemli rol oynayan aile, toplum ve kişiler arasındaki ilişkilerin gelişmesinde de etkili olmaktadır. Kadının iş yaşamına atılması, toplumsal yapının değişmesi, aile içindeki kadın ve erkek rollerinde değişikliğe neden olmaktadır. Nitekim eski tarım toplumunda kadın, çocuğa bakan ve ev işlerinden sorumlu kişi iken sanayi toplumunda çalışan, para kazanan ve üreten bir pozisyonda durmaktadır. Artık eve para getiren sadece erkek değildir; kadın da ekonomik açıdan eve destek olmaya başlamıştır. Bu durum kazançların artmasına paralel olarak geniş ailelere olan gereksinimi de azaltmıştır. Bundan dolayı geniş aileye oranla çekirdek aile yapısı yaygınlaşmaktadır (Çarkoğlu & Kalaycıoğlu, 2013). Ancak toplumda yaşanan bazı değişimlerle geniş aile yapısı, yerini çekirdek aileye bırakmakla birlikte ev işleri ve iş yerlerindeki işler kesin olarak ayrılmıştır. Kadına evdeki işler verilirken erkeklere dışarıdaki işler verilmiştir. Yaşanan sanayi devrimiyle birlikte kadınlar da aile ekonomisine katkıda bulunmaya başlamıştır. Kadınların çalışma hayatı, sanayi devrimiyle erkek iş gücünün azalmasıyla, erkeklere destek için ucuz işçi statüsünde başlamıştır (Çelik, 2008).

Aile içindeki sorumlulukların cinsiyete göre şekillendiği geleneksel aile yapısında, ev içindeki görevlerin ve çocuk bakımının kadınlara atfedildiği, ev dışındaki görevlerin ise daha çok erkeklere verildiği görülmektedir. Aile içinde yetişen çocuklar bu durumların hepsine tanık olmaktadır. Bu yaşantıların tamamı, çocuğun ileride cinsiyetine dair alacağı sorumlulukların şekillenmesinde aile tipini önemli kılmaktadır (Şafak, Çopur & Özkan, 2006).

Çekirdek aile yapısında daha eşitlikçi bir yaklaşım görülmektedir. Kadına atfedilen ev işlerinden ve çocuk bakımından sadece kadın değil erkek de sorumlu tutulmaktadır. Kadın ve erkek cinsiyet rollerinde daha çok paylaşmaya dayalı ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Ancak paylaşmaya dayalı yaklaşımın gereği olarak para kazanma mevzusunun ev içinde değişen roller kadar hızlı olmadığı da görülmektedir (Günay & Bener, 2011). Nitekim çalışan evli kadınlar genellikle ücretli işlerini tamamladıktan sonra ikinci vardiya olarak adlandırılan ücretsiz çocuk bakımı ve ev işlerine eşlerinden daha fazla zaman harcamaktadır. Ücretli ve ücretsiz işlerin toplamı düşünüldüğünde, eşlerinden daha fazla saat çalışan kadınlar genellikle kendilerini tükenmiş hissetmektedir (Blair-Loy, Hochschild, Pugh, Williams & Hartmann, 2015). Yakın zamanda görülen Covid-19 salgını eğitim ve istihdam gibi birçok alanda önemli yansımalar yol açtığı gibi toplumsal cinsiyet rollerine de yansıdığı öngörülmektedir (Alon, Doepke, Olmstead-Rumsey & Tertilt, 2020; Rosenfeld & Tomiyama, 2020).

Her ne kadar çekirdek aile yapısında roller daha eşitlikçi gözükse de günümüzde kadınların tüm gün mesai yaptıktan sonra evde tekrar mesaiye devam etmesi cinsiyet rollerinde eşitlikçi bir yaklaşımın hala tam olarak benimsenmediğini ortaya koymaktadır. Bu durum özellikle Covid-19 pandemi sürecinde artış göstermiştir (Profeta, 2021). Buradan hareketle toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde aile tipi önem kazanmaktadır. Çünkü cinsiyet rolleri erken çocukluk döneminde küçük yaşlarda kazanılmaktadır. Geniş aile de ya da çekirdek ailede yetişen çocukların kazanımları da birbiriyle aynı olmayacaktır. Nitekim yapılan bir araştırmada öğrencilere, toplumsal cinsiyet dersi verilmiş ve verilen bu dersin öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısına olan etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda çekirdek aileye sahip olan öğrencilerin toplumsal cinsiyet algı ölçeği puan ortalamasının, geniş aileye sahip olanlardan düşük olduğu ve aralarında da anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Buradan hareketle geniş aileye sahip olan bireylerin çekirdek aileye oranla daha fazla toplumsal cinsiyet algılarına sahip olduğu söylenebilir (Gönenç vd., 2018). Kul Uçtu ve Karahan (2016) ise farklı sonuçlarla karşılaşarak çekirdek aile tipinde yetişen bireylerin toplumsal cinsiyet algıları ortalamalarının anlamlı şekilde yüksek olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmalarda sonuçların aksine Özpulat (2017) çalışmasında yaptığı analizler sonucunda bireylerin toplumsal cinsiyet algısının içinde yetiştikleri aile tipinden bağımsız bir şekilde geliştiği sonucuna ulaşmıştır. Sonuç olarak aile tipi toplumsal cinsiyet algısının oluşumunda kimi zaman etkili olabiliyorken; kimi zaman etkisiz olabilmektedir.

Kardeş İlişkileri ve Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde etkisi olduğu düşünülen diğer bir ailevi unsur ise kardeşlerdir. Ebeveynler çocukları arasında büyük-küçük, erkek-kız olarak ayırım yapabilmekte ve onlara bu doğrultuda farklı davranabilmektedirler. Özellikle ilk çocuklarını yetiştirirken daha titiz davranarak; içinde yaşadıkları toplumun değer ve yargılarını daha fazla dikkate almaktadırlar. Bu değer ve yargılara büyük çocukların daha çok maruz kaldığı söylenebilir. Bununla birlikte Coşgun'a (2002) göre kardeşler arası ilişkiler aracılığıyla da cinsiyete özgü davranışlar benimsenebilmektedir. Büyük kardeşler küçük çocuklara rol model olarak cinsiyete özgü davranışların kazanılmasında aktif bir rol oynarlar. Ancak bazı farklılıklar bu rollerin oluşmasında etken olabilir. Bu farklılıklar, kardeşler arasındaki yaş ve cinsiyet farkı, kardeş sayısı ve sırası olarak gösterilebilir (McHale, Crouter & Whiteman, 2003). Vespo, Pedersen ve Hay (1995) araştırmalarında büyük kardeşlerin, küçük kardeşlere göre koruma olasılığının daha yüksek olduğunu bulmuşlar; ayrıca, küçük kardeş bazı itirazlarda bulunduğu, büyük kardeşlerin o esnada genellikle tek başına oyun oynadığını belirtmişlerdir.

İnsan yaşamında ve toplumsal cinsiyet rollerin öğrenilmesinde büyük kardeşin varlığı araştırmalara konu olmuştur. Birçok insan için en uzun ilişkilerinin kardeş ilişkileri olması, kardeşler arasında karşılıklı etkileşim için fırsat yaratmasının yanında kardeşler arasında duygusal yakınlık içermesi kardeş etkeninin önemli olduğunu göstermektedir (Dunn, 2002). Çocuğun cinsiyetine uygun davranışlar

edinme sürecini, kendi cinsinden olan büyük kardeşin davranışları etkilemektedir (Zeyneloğlu, 2008). Nitekim bir araştırmada büyük kardeşlerin küçük kardeşler üzerinde rol model olmasının güçlü bir etki olduğu belirtilmektedir (Farkas & Leaper, 2014). Büyük kardeşin kardeş ilişkilerinde örnek teşkil etmesi ve küçük kardeşe karşı öğretici konumda olması cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde kardeş faktörünü anlamlı kılmaktadır (Stoneman, Brody & MacKinnon, 1986).

Toplumsal cinsiyet algılarında farklılık oluşturan kardeşin var olması ya da olmaması yapılan araştırmalarda da desteklenmiştir. Yapılan bir araştırmada kendi cinsinden kardeşi olmayan çocukların daha az cinsiyetçi oyunları oynadığı görülmekle birlikte cinsiyet gelişimlerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (McHale, Kim, Whiteman & Crouter, 2004). Bununla birlikte, başka bir araştırmada iki cinsiyetten de kardeşi olan bireylerin daha güçlü cinsiyet kalıp yargılarına sahip olabileceği belirtilmektedir. Ailede iki cinsiyetten kardeşin varlığı, anne babanın iki cins olan tutumunu farklılaştırır. Dolayısıyla kardeşler bu farklılaşmaya tanık olacak ve deneyim kazanacaklardır. Bu deneyimlerin çocuklarda cinsiyete ilişkin daha güçlü tutumlara neden olabileceği ifade edilmektedir (McHale, Crouter & Tucker, 1999). Nitekim buna örnek olarak öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumları ve etkileyen faktörlerin araştırıldığı çalışmada, kardeşi olan öğrencilerin kardeşi olmayan öğrencilere göre daha gelenekçi tutumlara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle tek çocuklu ailelerde daha eşitlikçi bir yaklaşım söz konusu olabilir (Ergin, Bekar & Aydemir Acar, 2019).

McHale vd. (2004) araştırmalarında 103 kız ve 97 erkek çocuğu ile çalışmışlardır. Çalışmada karşı cinsten kardeşi olan çocukların daha az kalıp yargılar içinde buldukları tespit edilmiştir. Kardeşler aile içinde birbirine yakın, samimi ve sık temas halindedirler. Dolayısıyla kardeşler arasında bir etkileşim söz konusudur. Bigner (1974) küçük kardeşin daha büyük olan bir kardeşe etkileşimini uydu rolü olarak nitelendirmekle birlikte yaptığı araştırmasında daha büyük kardeşin cinsiyetinin, ikinci doğan çocukların cinsiyet rolü tercihi üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Önder vd. (2013) çalışmalarında öğrencilerin kardeş sayısını arttıkça toplumsal cinsiyet rolü tutum ölçeği puan ortalamalarının fazla olmamakla birlikte yükseldiği sonucuna ulaşmıştır. Her ne kadar büyük kardeşin küçük kardeşi cinsiyet rollerinde etkilediği görülse de küçük kardeşlerin de büyük kardeşlerini etkileyebileceğinden söz edilebilir. Bunu küçük kardeşler, büyük kardeşlerini tercih ettikleri oyuncaklarla ve tercih ettikleri oyun ve aktivitelerle oynamaya teşvik ederek gerçekleştirebilirler (Rust vd., 2000).

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Öğrenilmesinde Arkadaş İlişkilerinin Önemi

Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde etkili olan başka bir etken de arkadaş faktörüdür. Aile içinde öğrenilen toplumsal cinsiyet rolleri, sosyal hayatta da devamlılık göstermektedir. Çocuklar, zamanla yaş aldıkça aile dışındaki dünya ile tanışmaya başlarlar. Kısa bir süre sonra ailesinde oluşturulan cinsiyet merkezli kalıpların dış dünyada da var olduğunu keşfederler. Okul öncesi dönem çocukları kadına ve erkeğe özgü davranışları arkadaşları vasıtasıyla oyunlarla öğrenmektedir (Yogev, 2006). Çocukların oynadıkları oyunlarda cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Erkek çocuklarının oyunları daha çok rekabet içeren, karışık ve fazla katılımcı ile farklı rollere izin veren nitelikteki oyunlardır. Kızların oyunlarında ise erkeklerin oyunlarına göre daha az bir katılımcı bulunmakla birlikte daha az rekabetçi oyunlar olan ip atlama, sek sek gibi kurallı oyunları oynarlar (Rottenberg, 1984, s. 956).

Erken çocukluk döneminde çocuklar, buldukları kritik dönem itibariyle çevreden daha çok etkilenmektedir. Evden ayrılan ve okul hayatı başlayan bir çocuğun çevresini akranları oluşturmaktadır. Bu nedenle akran önemi yadsınamaz. Erken çocukluk dönemi çocuklarda oluşan cinsiyet kalıp yargıların oldukça güçlü olduğu belirtilmektedir. Nitekim yapılan bir araştırmada 3 ila 11 yaşındaki çocukların sosyal ve ahlaki normlara kıyasla çeşitli toplumsal cinsiyet normlarını (örneğin, oyuncaklar, oyun tarzları, meslekler, ebeveyn rolleri, saç stilleri ve kıyafetler) ihlal etme konusundaki bilgi ve inançlarını incelemiştir. Araştırma sonuçlarında 3-4 yaş çocuklarına, kıyafet, saç stili ve oyuncaklarla ilgili cinsiyet kalıp yargıların ihlal edilip edilemeyeceği sorulduğunda, çocukların yarısından fazlasının "hayır" dedikleri görülmüştür (Blakemore, 2003). Bu durum çocukların anaokuluna gittiği süreçte de devam etmektedir. Buna örnek olarak çocukların okuldaki etkinlik tercihleri gösterilebilir. Erkek

çocuklar top oynama, bisiklete binme, bloklarla ve ulaşım oyuncakları ile oynama gibi etkinlikleri tercih ederken, kız çocukları sanat etkinlikleri, oyuncak bebekler, mutfak eşyaları ve giydirme oyunları gibi etkinlikleri tercih ederler (Berenbaum, Martin & Ruble, 2008; Ruble, Martin & Berenbaum, 2006).

Çocukların oyunlarında oyun arkadaşı seçiminde de daha çok kendi cinsinden olan arkadaşlarını tercih ettikleri görülmektedir (Taş & Yağan Güder, 2012). Diğer bir çalışmada Martin (2008) çocukları oyun içerisinde yüksek düzeyde cinsiyete dayalı oyun kalıplarına sahip olan çocuklarla daha az cinsiyetçi kalıplara sahip olan çocukları karşılaştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre yüksek düzeyde cinsiyetçi kalıp yargılara sahip olan çocukların, diğer cinsiyetten akranlarına göre kendi cinsinden olan akranlarıyla daha olumlu duygular yaşadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar erken çocukluk döneminde çocukların hemcinsten olan akranlarıyla daha duygusal ve olumlu yaşantılar içerisinde olduğu fakat karşı cinsten olan akranlarına karşı da edinmiş olduğu bu deneyimleri yansıttığı belirlenmiştir. Çocukların oynamış oldukları oyunlar hemcinsten akranlarıyla oynanırken çekici olurken karşı cinsten olan akranlarıyla olunca çekiciliğini yitirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışmalarla, çocukların akranlarla olan duygusal deneyimleri ve kurmuş oldukları ilişkilerin, toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenmesine katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Çocukların cinsiyet rollerini öğrenmesinde buldukları arkadaş ortamı da önemlidir. Cinsiyete ilişkin ayırım yapılan ve bu ayırımın söz ve davranışlarla ifade edildiği bir ortamda çocuk ne kadar çok vakit geçirirse cinsiyet kalıp yargıları da o ölçüde etkilenecektir. Bu durum çocukların oyunlarına da yansımaktadır. Bu gibi ortamlarda bulunan çocuklar karşı cinsten akranlarıyla oyun oynamak yerine kendi cinsiyetinden akranlarıyla oynamaktadırlar. Cinsiyet ayırımının yapılmadığı ortamlarda yer alan çocukların cinsiyetçi yönelimlerde bulunmadığı belirtilmiştir (Hilliard & Liben 2010). Buna ek olarak çocukların yalnız başına oyun oynarken cinsiyetlerine özgü oyunlar oynamaktadır. Erkekler erkeksi aktiviteleri tercih ederken kızlar ise kadınsı aktiviteleri tercih etmektedirler (Ruble vd., 2006). Ancak çocukların karşı cinsten arkadaşlarıyla oyun oynaması bu durumu değiştirmede bir etkidir. Nitekim Goble (2012) araştırmasında çocukların daha farklı ve çeşitlilikte oyunlar oynamalarında akranlarıyla kurmuş oldukları sosyal etkileşimin önem kazandığını belirtmektedir.

Pek çok araştırma okul öncesi dönemdeki çocukların oyun, oyuncak ve oyun arkadaşı seçiminde cinsiyetçi bir tutuma sahip olduğunu göstermektedir (Goble, Martin, Hanish & Fabes, 2012). Alabay ve Yağan Güder'in (2016) yapmış olduğu çalışmada da okulöncesi dönem çocuklarının oyuncak seçimlerinde, çocukların oyuncakları kız oyuncakları erkek oyuncakları şeklinde cinsiyetleştirdiği ve bu doğrultuda kendi cinsiyetlerine dair oyuncakları seçtikleri görülmüştür. Bu seçimleri yapmalarında akranlarının da etkisi olduğu ifade edilmektedir. Yapılan çalışmalarda okul öncesi akran sosyal bağlamının (erkek, kız ve karışık cinsiyetli akran gruplarıyla oyun dahil) çocukların kadınsı, erkeksi ve nötr etkinliklerle oynama eğilimlerini nasıl artırabileceğini veya azaltabileceğini değerlendirilmiştir (Fabes, Martin & Hanish, 2003; Martin & Fabes 2001). Bu çalışmalar, kız ve erkek çocukların aynı cinsiyetten akranlarıyla sosyal etkileşime girmeyi güçlü bir şekilde tercih ettiklerini ve aynı cinsiyetten oyun gruplarındaki çocukların cinsiyete uygun oyuncaklarla oynama eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur (Fabes, vd., 2003). Çocukların bu şekilde toplumsal cinsiyet rollerine dair uygun davranışlar sergilemesi, kendi cinsiyetinden olan yaşlıları tarafından olumlu bir değerlendirme almasını sağlamış, bunun aksine davranış gösteren çocukların, arkadaşlarının cinsiyetlerine ilişkin uygun davranışlarda bulunmadıkları takdirde akranlarından eleştiri aldıkları görülmüştür. Eleştiriler kız çocuklarından daha çok erkek çocuklarına erkek arkadaşları tarafından yapılmakla birlikte en çok etkilenen de erkekler olmuştur. Kız çocukları oyun ve oyuncak tercihlerinde daha esnek olabilirken, erkekler akranlarından etkilenmektedir. Bu eleştirilere örnek olarak; "erkekler ev oyuncaklarıyla oynamaz, bu oyuncaklar kız oyuncakları" şeklinde örnekler verilebilir (Fagot, 1985). Bu cinsiyetçi tutumlar arkadaş seçiminde de kendini gösterebilir. Maccoby'ye (1998) göre çocuklar oyun arkadaşı seçimlerinde hemcinsi olan çocuklarla daha fazla arkadaşlık ettiğini belirtmektedir. Bu durum karşı cinsiyetten olan çocukların, oyunlarında arka planda kalması veya bazen oyuna bile kabul edilmemesi gibi bazı olumsuzluklara sebebiyet verebilmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Erken çocukluk dönemi, insan gelişiminde en önemli dönemlerden biri olup yaşamın temelini oluşturmaktadır. Bu dönem çocuğun kişiliğinin temellerinin atıldığı ve bunun yanı sıra çevresel uyarıcılara karşı da açık olduğu yıllar olarak belirtilmektedir (Zembat, 1994). Bu dönem aynı zamanda çocuğun cinsel kimliğinin ve cinsiyet algısının oluşması açısından da en kritik dönemdir (Dökmen, 2010). Çocukta cinsiyet rolleri de erken çocukluk döneminde kazanılmaya başlamaktadır. Dolayısıyla bu dönemde çocukların sağlıklı bir cinsel kimlik gelişimi göstermesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Cinsel kimlik, bireyin kadın veya erkek olduğu bilgisini, kabul etmesini ve anlayışını kapsamakla birlikte bireyin kendi cinsiyetine ilişkin duyguyu içermektedir (Egan & Perry, 2001).

Cinsel kimlik ve cinsiyet rollerinin belirlenmesinde pek çok faktör etkili olmaktadır. Bunlar; iletişim kurduğumuz kişiler, sosyal, kültürel ve ahlaki değerler, aile tipi, ebeveynler, arkadaşlar ve kardeşler olarak sıralanabilir (Seçgin & Tural, 2011). Aile, bireyin tutum ve değerlerinin şekillenmesinde en etkili ve birincil kurum olarak ortaya çıkmaktadır. Kişilik gelişimi ailede başlamakla birlikte sosyal normlar ve değerlerde burada öğrenilmektedir. Aile çocuğun hayatında rehber konumunda bulunarak çocuğun sosyalleşmesine olanak tanımaktadır (Tezcan, 1999). Çocuk sosyalleşirken, toplumsal cinsiyet rollerinin çocuğa ilk kazandırıldığı yer de ailedir. Çocuk; cinsiyetler arası biyolojik, fiziksel farklılıkları ve hangi cinsiyetten olduğunu erken yaşlarda ailesinden öğrenmektedir (Bayramoğlu, 2015; Yağan Güder & Yıldız, 2016). Aile ile birlikte aile tipi de bu konuda önem arz etmektedir. Nitekim Murray'ın (2004) çalışmasında da eşitlikçi aile yapısında yetişen çocukların cinsiyete ilişkin kalıp yargılarının, gelenekçi aile yapısında yetişen çocuklara göre daha az olduğu sonucuna varılmıştır (Akt. Yağan Güder, 2014).

Sonuç olarak erken çocukluk döneminde toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında pek çok etken bulunmaktadır. Fakat çocuğun ilk elden deneyim yaşadığı aile, kardeş ve arkadaş unsurları pek çok açıdan diğerlerine göre bir adım öne çıkmaktadır. Bu nedenle çocukların çevresinde etkileşimde buldukları kişilere yani anne-babaya, kardeşlerine, akranlarına ve diğer yakın kişilere bazı önemli görevler düşmektedir. Çocuklar öğrenme süreçlerinde model olarak öğrenmeyi gerçekleştirdiği için ailenin bu konuda doğru bir model olması beklenmektedir. Ebeveynlerin gerek aile içinde birbirleriyle olan ilişkilerinde gerekse kardeşler arasındaki davranışlarında daha duyarlı hareket etmeleri önem kazanmaktadır. Bununla birlikte ebeveynlerin, çocukların arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde daha bilinçli olmaları ve gerekli yerlerde uygun müdahalelerde bulunmaları önem arz edebilir. Aile ve öğretmenlerin kız ve erkek çocuklarına geleneksel cinsiyet rollerini yüklemekten kaçınmaları da önemlidir. Bu konuda aileleri bilinçlendirme ve farkındalık çalışmalarının yapılmasının yararlı olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında hem anne-babadan hem de çevreden, cinsiyet temelli ayrımcılık yapılmaması yönünde tutumda bulunmaları ve bu tip yaklaşımlardan olabildiğince kaçınmalarını anlatan eğitim, seminer, konferans ve çeşitli eğitimler, dernekler ve üniversiteler aracılığıyla düzenlenebilir. Çocuklara doğru modeller olmaları açısından anne babalara, kamuya ait olan kurum ve kuruluşların da desteği alınarak toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farkındalık yaratacak etkinlikler alanda çalışan akademisyenler tarafından planlanabilir. Ebeveynlerin bu konularda eğitim olarak farkındalık kazanmaları, çocukların sağlıklı bir cinsel kimlik ve cinsiyet rollerini kazanımlarında başarı sağlayacaktır. Ayrıca cinsiyet eşitliğine dair farkındalığın oluşturulmasında ve geliştirilmesinde eğitim müfredatları da önemlidir. Bu doğrultuda farkındalık sağlayacak etkinliklerin ve/veya derslerin, okul öncesi eğitimden itibaren diğer eğitim kademelerinde de müfredat programlarına dahil edilerek eğitimin eşitlikçi bir anlayış içinde sürmesi sağlanabilir.

Kaynaklar

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) (2011). *Türkiye'de aile yapısı araştırması*. <http://www.ailetoplum.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/taya>
- Alisbah Tuskan, A. (2012). Toplumsal cinsiyet toplumda kadına biçilen roller ve çözümleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 25(99), 445- 449.
- Alkan Ersoy, Ö. (2015). Cinsel gelişimle ilgili temel kavramlar ve okul öncesi dönemde cinsel eğitim. İçinde İ. Artan (Ed.), *Her yönüyle okul öncesi eğitim 9. cinsel gelişim ve eğitim* (ss. 281-301). Ankara: Hedef.

- Alon, T. M., Doepke, M., Olmstead-Rumsey, J., and Tertilt, M. (2020). *The impact of COVID-19 on gender equality*. National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w26947>
- Aydilek Çiftçi, M., ve Özgün, Ö. (2011). Okul öncesi dönemdeki çocukların oyuncak tercihlerin ve akran etkileşimlerinin ebeveyn cinsiyet rolleri algısı bağlamında incelenmesi. *Eğitim Bilimleri*, 6(3), 2246-2261.
- Bandura, A. (1999). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Asian Journal of Social Psychology*, 2(1), 21–41. <https://doi.org/10.1111/1467-839X.00024>
- Başçı, B. (2016). *Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının çok değişkenli istatistiksel tekniklerle analizi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayramoğlu, L. (2015). *Okulöncesi dönem çocuklarının cinsiyet rollerine ilişkin algılarının incelenmesi* (Master's thesis). Eastern Mediterranean University (EMU)-Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ).
- Berenbaum, S. A., Martin, C. L., and Ruble, D. N. (2008). Gender development. In W. Damon & R. Lerner (Eds.), *Advanced child and adolescent development* (pp. 647–696). New York: Wiley.
- Berk, L. E. (2013). *Çocuk gelişimi* (A. Dönmez Çev.; B. Onur Yay. Haz.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Bhasin, K. (2003). *Social gender "roles laid on us"*. Publications of Women's Solidarity Foundation.
- Bigner, J. J. (1974). Second borns' discrimination of sibling role concepts. *Developmental Psychology*, 10(4), 564–573. <https://doi.org/10.1037/h0036599>
- Binbaşıoğlu, C. (1998). Geleneksel kültüre göre Türkiye’de çocuk eğitimi üzerine bir araştırma. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Blair-Loy, M., Hochschild, A., Pugh, A. J., Williams, J. C., and Hartmann, H. (2015). Stability and transformation in gender, work, and family: Insights from the second shift for the next quarter century. *Community, Work & Family*, 18(4), 435–454. <https://doi.org/10.1080/13668803.2015.1080664>
- Blakemore, J. E. O. (2003). Children's beliefs about violating gender norms: Boys shouldn't look like girls, and girls shouldn't act like boys. *Sex Roles: A Journal of Research*, 48(9-10), 411–419. <https://doi.org/10.1023/A:1023574427720>
- Bora, A. (2012). *Toplumsal cinsiyet duyarlılığı eğitimi toplumsal cinsiyete duyarlı kamu hizmetleri. Kadın ve kadın STK'larının güçlendirilmesi projesi*. https://www.gapcatom.org/wp-content/uploads/2014/09/TCDE_KAMU.pdf
- Coşgun, Z. (2002). *Eğitim ve toplumsal cinsiyet: Okul öncesi dönemde cinsiyete dayalı toplumsal rollerin öğrenilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çarkoğlu, A., ve Kalaycıoğlu, E. (2013). *Türkiye’de aile, iş ve toplumsal cinsiyet*. İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi.
- Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin belirlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dicle, A.N. (2016). Cinsel etik ve cinsellikle ilgili konular. İçinde K. Eranlı ve H. Kumcağız (Ed.), *Cinsel sağlık eğitimi* (ss.265-303). Ankara: Pegem.
- Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dökmen, Z. Y. (2014). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dunn, J. (2002). Sibling relationships. In P. K. Smith & C. H. Hart (Eds.), *Blackwell handbook of childhood social development* (pp. 223–237). Blackwell Publishing.
- Egan, S. K., and Perry, D. G. (2001). Gender identity: A multidimensional analysis with implications for psychosocial adjustment. *Developmental Psychology*, 37(4), 451-463.
- Ergin, A., Bekar, T., ve Aydemir Acar, G. (2019). Tıp fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumları ve etkileyen faktörler. *Fırat Tıp Dergisi*, 24(3), 122-128.
- Fabes, R. A., Martin, C. L., and Hanish, L. D. (2003). Young children’s play qualities in same-, other-, and mixed-sex peer groups. *Child Development*, 74, 921–932. doi:10.1111/1467-8624.00576.
- Fagot, B. I. (1985). Changes in thinking about early sex role development. *Developmental Review*, 5(1), 83–98. [https://doi.org/10.1016/0273-2297\(85\)90031-0](https://doi.org/10.1016/0273-2297(85)90031-0)

- Farkas, T., and Leaper, C. (2014). Is having an older sister or older brother related to younger siblings' gender typing? A meta-analysis. In P. J. Leman & H. R. Tenenbaum (Eds.), *Gender and development* (pp. 63–77). New York Psychology Press.
- Goble, P., Martin, C. L., Hanish, L. D., and Fabes, R. A. (2012). Children's gender-typed activity choices across preschool social contexts. *Sex Roles: A Journal of Research*, 67(7-8), 435–451. <https://doi.org/10.1007/s11199-012-0176-9>
- Gönenç, İ. M., Topuz, Ş., Sezer, N. Y., Yılmaz, S., ve Duman, N. B. (2018). Toplumsal cinsiyet dersinin toplumsal cinsiyet algısına etkisi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 22-29. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ausbid/issue/38008/438855>
- Gönenç, M., Ayhan, N., ve Bakır, A. (2001). Kız çocuklarının eğitiminin engellenmesi ve ev işlerinde çalıştırılması. *Türkiye'de Çalışan Çocuklar Semineri*.
- Güder, S., ve Alabay, E. (2016). 3-6 yaş arasındaki çocukların oyuncak tercihlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 91-111. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefad/issue/59426/853563>
- Günay, G., ve Bener, Ö. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153 (153). <https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/21488/230340>
- Günindi Ersöz, A. (2016). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Anı Yayınları.
- Hilliard LJ, and Liben LS (2010) Differing levels of gender salience in preschool classrooms: Effects on children's gender attitudes and intergroup bias. *Child Development*, 81, 1787-1798. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01510.x>
- Kagnicioglu, D. (2017). The role of women in working life in Turkey. In C. A. Brebbia, E. Marco, J. Longhurst, & C. Booth (Eds.), *WIT transactions on ecology and the environment* (pp. 349– 358). WIT Press.
- Köseler, F. (2009). *Okul öncesi öykü ve masal kitaplarında toplumsal cinsiyet olgusu* (Master's thesis). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lindsey, L. L. (1990). *Gender roles a sociological perspective*. United States of America: Prentice Hall International Limited.
- Maccoby, E. E. (1998). *The two sexes: Growing apart, coming together* (2nd Ed.). London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Martin C. L. (2008). *İkilinin ötesine geçmek: küçük çocuklarda dinamik sistemler, cinsiyet ve sosyal ilişkiler*. Cinsiyet Dev. Konf. San Francisco, CA.
- Martin, C. L., and Fabes, R. A. (2001). The stability and consequences of young children's same-sex peer interactions. *Developmental Psychology*, 37, 431–446. doi:10.1037/0012-1649.37.3.431.
- Martin, C. L., and Ruble, D. N. (2010). Cinsiyet gelişim modelleri. *Yıllık Psikoloji İncelemesi*, 61(1), 353-381. doi:10.1146/annurev.psych.093008.
- McHale, S. M., Crouter A. C., and Whiteman, S. D. (2003) The family contexts of gender development in childhood and adolescence. *Social Development*, 12(1), 25-148. doi:10.1111/1467-9507.00225
- McHale, S. M., Crouter, A. C., and Tucker, C. J. (1999). Orta çocuklukta aile bağlamı ve cinsiyet rolü sosyalleşmesi: Kızları erkeklerle ve kız kardeşleri erkek kardeşlerle karşılaştırmak. *Çocuk Gelişimi*, 70, 990–1004. doi: 10.1111/1467-8624.00072 .
- McHale, S. M., Kim, J. Y., Whiteman, S., and Crouter, A. C. (2004). Orta çocuklukta cinsiyete göre zaman kullanımı ile erken ergenlikte cinsiyet gelişimi arasındaki bağlantılar. *Gelişim Psikolojisi*, 40(5), 868–881. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.5.868>
- Murray, T. L. (2004). *Constructions of gender: comparing the perceptions of children from traditional vs. egalitarian families*. Adelphi University, The Institute of Advanced Psychological Studies.
- Özpulat, F. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin şiddet eğilimleri ile toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişki. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 151-161.
- Profeta, P. (2021). Gender equality and the COVID-19 Pandemic: Labour market, family relationships and public policy. *Intereconomics*, 56(5), 270-273. doi:10.1007/s10272-021-0997-2
- Rosenfeld, D. L., and Tomiyama, A. J. (2020). Can a pandemic make people more socially conservative? Longitudinal evidence from COVID-19. *PsyArXiv*, <https://doi.org/10.31234/osf.io/zg7s4>
- Rotenberg, K. J. (1984). Sex differences in children's trust in peers. *Sex Roles*, 11, 953-957. <https://doi.org/10.1007/BF00287822>

- Ruble, D. N., Martin, C. L., and Berenbaum, S. A. (2006) Gender development. Handbook of child psychology (Vol 3). In *Social, Emotional, and Personality Development* (Eds. N Eisenberg, W Damon, RM Lerner), (pp. 858-931). Haboken, NJ, Wiley.
- Rust, J., Golombok, S, Hines, M., Johnson, K., Golding, J., and ALSPAC Study Team. (2000). The role of brothers and sisters in the gender development of preschool children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 77, 292–303. doi: 10.1006/jecp.2000.2596 .
- Sabuncuoğlu, A. (2006). *Televizyon reklamlarında toplumsal cinsiyet* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- San Bayhan, P., ve Artan, Ğ. (2011). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Santrock, J. W. (2012). *Yaşam boyu gelişim* (13. Baskı) (G. Yüksel, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2011).
- Seçgin, F., ve Tural, A. (2011). Sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *Education Sciences*, 6(4), 2446-2458. <https://dergipark.org.tr/en/pub/nwsaedu/issue/19818/212023>
- Shaffer, D. R.,& Kipp, K. (2010). *Developmental psychology: Childhood and adolescence* .Wadsworth Publishing.
- Stoneman, Z., Brody, G. H., and MacKinnon, C. E. (1986). Same-sex and cross-sex siblings: Activity choices, roles, behavior, and gender stereotypes. *Sex Roles*, 15(9-10), 495-511.
- Şafak, Ş., Çopur, Z., ve Özkan, M. (2006). Çocukların evle ilgili faaliyetlere harcadıkları zamanın incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, NA.
- Taş, I., ve Yağan Güder, S. (2012, Eylül) *Anasınıfı çocuklarının oyun ve oyun arkadaşı tercihlerinde cinsiyet unsurunun incelenmesi*. 3. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi, Adana 12–15 Eylül.
- Tezcan, M. (1999). *Eğitim sosyolojisi*. (12.Baskı). Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Uçtu, A. K., ve Karahan, N. (2016). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet algısı ve şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2882-2905. <https://doi.org/10.15869/itobiad.267086>
- Ünser, A. F. (2019). *Erken çocukluk eğitimi öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rolleri tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yağan Güder, S. (2014). *Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Yaşın Dökmen, Z.(2018). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitapevi
- Yelken. Z. (1996). *Anne ve babaların 3-6 yaş dönemindeki çocuğun cinsel gelişim ve cinsel eğitim konusundaki bilgi düzeyleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yogev, Ş. P. (2006). *Ergenlerde toplumsal cinsiyetin kazanılması: aile, okul ve arkadaş etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zembat, R. (1994). Okul öncesi eğitim kurumlarında yönetici özellikleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6, 313-323.
- Zeyneloğlu, S. (2008). *Ankara’da hemşirelik öğrenimi gören üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Etik Beyan: Bu çalışma için yazarlar Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir. “Erken Çocukluk Dönemi Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Şekillenmesinde Aile Tipi, Kardeş Ve Arkadaşların Rolü” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuştur. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi Yayın Kurulu’nun hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun Sorumlu Yazara ait olduğunu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim.